

ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СУБ'ЄКТІВ БЕЗВІДХОДНОГО АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Досліджено проблематику посилення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва. Визначено фактори гальмування підвищення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного виробництва в АПК України. Розглянуто основні напрями посилення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва на вітчизняному та світовому ринках.

Ключові слова: безвідходні технології, безвідходне агропромислове виробництво, АПК, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Нагальним завданням політики національної безпеки України є створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки. Якнайширше впровадження безвідходних технологій в агропромислового виробництві є запорукою функціонування конкурентоспроможного АПК. Тому підвищення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва набуває особливо пріоритетного значення.

Актуальність дослідження проблеми посилення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва зумовлена низкою чинників, до числа основних з яких слід віднести: необхідність забезпечення продовольчої національної та світової безпеки; важливість збереження довкілля в умовах підвищення інтенсивності використання природних ресурсів; об'єктивність зростання антропогенного тиску на оточуюче середовище в силу прискорення науково-технічного прогресу та активного впровадження в практику господарювання його результатів; нагальність гармонізації економічних, екологічних, соціальних та інституціональних сфер життєдіяльності населення, яке безпосередньо чи опосередковано займається виробництвом та збутом продукції агропромислового комплексу; цивілізаційна перспективність збалансування інтересів виробників, споживачів, господарського комплексу та суспільства в цілому за рівності чинних організаційно-правових форм господарювання, функціонування яких відбувається на ринкових засадах.

Дослідження організаційно-економічних умов діяльності суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва, що гарантує раціональне використання всіх корисних компонентів сировини й енергії в замкнутому циклі, непорушення екологічної рівноваги, досягнення максимально високого рівня соціально-економічної ефективності агропромислового виробництва, й як наслідок, є одним із дієвих інструментів досягнення конкурентоспроможності АПК України, вимагає свого наукового-практичного обґрунтування.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей посилення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва на вітчизняному та світовому ринках.

Завдання роботи спрямовані на:

- розкриття факторів гальмування підвищення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного виробництва в АПК України;
- вивчення основних напрямів посилення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва, що забезпечить економічне зростання та національну безпеку країни.

Об'єкт дослідження: функціонування суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва.

Предмет дослідження: напрями підвищення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти проблематики конкурентоспроможності в сфері АПК ставали предметом вивчення як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками.

Теоретичні основи конкурентоспроможності були закладені такими зарубіжними науковцями як Д. Дефо, А. Сміт, Д. Рікардо, М. Портер та ін. Так, зокрема, вперше теорія конкуренції була узагальнена А. Смітом у праці "Дослідження про природу і причини багатства народів" (1776 р.) [1].

Вітчизняні дослідники І. Г. Кириленко, В. В. Дем'ячук, Б. В. Андрущенко торкалися аспектів державної аграрної політики в Україні в умовах світової фінансової кризи [2]. Модернізаційним напрямом державного регулювання розвитку агропромислового виробництва України присвячена робота Н. С. Узунової [3].

Питання економічної ефективності інноваційних техніко-технологічних рішень в аграрному виробництві було розглянуто Г. Є. Мазневим [4]. Проблему ефективного управління конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання в галузі свинарства вивчав О. В. Мазуренко, наголошуючи на багатогранності поняття конкурентоспроможності, що залежить від сукупності ступеню інтенсивності конкуренції, кон'юнктури товарного ринку, рекламної діяльності, рівня менеджменту, технічного обслуговування [5, с. 72].

Проблеми конкурентоспроможності товару у розрізі зовнішньоекономічної діяльності в АПК України розглядав А. М. Кандиба, відзначаючи важливість забезпечити вміле поєднання результатів господарювання підприємств із конкурентоспроможністю продукції, що ними випускається [6, с. 57].

Низка дисертацій в Україні присвячена багатогранній проблематиці конкурентоспроможності підприємств та продукції АПК (А. Л. Бидик [7], Н. П. Вандяк [8], В. Ф. Ващук [9]) тощо.

Водночас, в існуючих працях не приділяється окремої уваги проблемі посилення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва.

Методологія дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження склали результати фундаментальних вітчизняних і зарубіжних досліджень із проблем агропромислового виробництва. Дослідження базувалося на використанні таких методів: системного підходу – для вивчення зв'язків між явищами та процесами підвищення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва та національної

безпеки держави; діалектичного – для розгляду явищ у їх взаємозв'язку і розвитку, зокрема при розгляді процесів комбінування, спеціалізації, концентрації, кооперування в організації безвідходного агропромислового виробництва; теоретичного узагальнення і порівняння – для розвитку понятійного апарату; використання причинно-наслідкового методу дозволило зробити висновок про те, що конкурентоспроможність суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва визначається наявністю правових, економічних, організаційних, технічних умов для створення безвідходного виробництва і збуту продукції високої якості.

Результати. Конкурентоспроможність суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва можна визначити як сукупність організаційно-економічних характеристик, що сприяють виробництву конкурентної агропромислової продукції на основі впровадження інноваційної техніки і технології, що дає екологічні, соціальні та економічні ефекти. Незважаючи на велику кількість факторів, що впливають на конкурентоспроможність суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва, все ж основним і визначальним з них залишається здатність виробляти конкурентоспроможну продукцію і створювати умови для її просування на ринок.

Існує низка проблем, що гальмують підвищення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва України, серед основних: незастосування досягнень науково-технологічного розвитку; відсутність системного управління сферою безвідходного агропромислового виробництва з боку держави; дефіцит фінансового забезпечення безвідходної агропромислової діяльності; невикористання сучасних досягнень НТР.

Посилення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва на вітчизняному та світовому ринках є багатоплановим завданням і може бути досягнене шляхом системної реалізації сукупності напрямів.

Перший напрям. Системне державне управління сфери безвідходного агропромислового виробництва.

Наразі є підстави стверджувати, що в Україні відсутні ефективні економічні, політичні, правові та соціальні інструменти вирішення проблеми утворення, накопичення, зберігання, перероблення, утилізації та захоронення відходів, в тому числі агропромислового виробництва, і характеризується подальшим розвитком екологічних загроз [10, с. 6].

Як відзначає О. В. Мазуренко, однією з важливих характеристик конкурентоспроможності є можливість впливати на неї, тобто управляти процесом забезпечення її належного рівня, що дає змогу значно знизити ступінь невизначеності розвитку суб'єктів господарювання, підвищити їхню ринкову стійкість, забезпечити потенціал стабільного розвитку. Основна мета управління досягненням конкурентоспроможності – створення конкурентних переваг, їх постійне посилення при одночасному зниженні негативного впливу слабких сторін на суб'єкти господарювання [5, с. 72].

І. Г. Кириленко, В. В. Дем'янчук, Б. В. Андрющенко особливо наголошують на тому, що головною метою заходів державної підтримки АПК має стати підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняного аграрного виробництва, що стане головним чинником посилення позиції України на світових ринках продовольства в мових їх рецесії й поглиблення фінансової кризи. Тому у коротко- та довгостроковій перспективі на перший план повинні вийти бюджетні програми, які належать до "зеленої скриньки" за класифікацією СОТ, та які будуть спрямовані на удосконалення системи управління агропромис-

ловим комплексом, формування повноцінної інфраструктури аграрного ринку, зокрема, фінансового й товарного, організації сучасної системи оцінки якості сільськогосподарської продукції та продовольства на рівні європейських вимог, мотивації розвитку підприємництва у сільській місцевості [2, с. 8].

Держава повинна створити сприятливі організаційно-економічні умови функціонування суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва шляхом:

- належного нормативно-правового регулювання функціонування безвідходних технологічних систем АПК;
- своєчасного перегляду стратегії розвитку безвідходного агропромислового виробництва залежно від зміни конкурентної ситуації на міжнародному ринку;
- вирішування питання ціноутворення, регулювання ціни та здійснення контролю за їх встановленням, так як одним із головних факторів формування конкурентних переваг суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва є ціна реалізації продукції;
- сприятливої податкової та фінансово-кредитної політики щодо безвідходного агропромислового виробництва;
- створення умов для успішного господарювання та розвитку малих та середніх фермерів;
- проведення реформи державних підприємств АПК, створюючи нові робочі місця, притягаючи до відповідальності чиновників-корупціонерів.

Другий напрям. Впровадження передових ресурсозберігаючих, екологічно чистих технологій безвідходного виробництва та досягнень НТР, підвищення якості конструкторських розробок і модернізація виробничих процесів.

В умовах глобалізації техніко-технологічна модернізація, інноваційне оновлення технологічних процесів аграрного виробництва стають стратегічним фактором підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції [4, с. 118]. Використання продуктивнішої техніки і обладнання дасть можливість скоротити витрати виробництва, тобто з'являється можливість зниження цін продажу при збільшуваному прибутку. Суттєво впливати на підвищення конкурентоспроможності товарів може використання найновіших винаходів та інших досягнень науки і техніки. Адаже в галузях АПК сьогодні використовуються головним чином малозначущі винаходи, а що ж стосується великих, за якими можливий високий економічний ефект, то їх опанування дуже повільне, оскільки пов'язане з докорінною ламкою, хоча і застарілих, але звичних технологічних процесів, з потребою нових комплектуючих, втратою, хоча і тимчасовою, частки прибутку. На впровадження великих винаходів найчастіше йдуть тільки ті господарники, які керуються інтересами перспективи. У широких масштабах не впроваджуються великі винаходи через недосконалість системи фінансування, яка стала практично основною причиною зрушення заміни старої техніки і технологій на нові, морального старіння багатьох перспективних винаходів [6, с. 55].

Науково-технічний розвиток багаторазово прискорює процес виникнення нових безвідходних технологій; призводить до появи товарів з якісно новими споживчими властивостями, утворення ринків нової продукції; безпервно сприяє швидкому оновленню агропромислового виробництва.

Третій напрям. Поліпшення якості агропромислової продукції та її відповідність міжнародним та вітчизняним стандартам.

Якість продукції є багатоаспектним поняттям, що має соціально-економічний зміст і великою мірою зумовлює формування конкурентних переваг товаровиробників на

вітчизняному та світовому ринках. Під якістю сільськогосподарської продукції розуміють сукупність біологічних властивостей продукту, який здатен задовольняти запити споживачів і відповідати встановленим вимогам [5, с. 73]. Поняття конкурентоспроможності товару тісно пов'язано з поняттям "якість". У цьому випадку оцінюється споживацька якість товару, адже саме від поведінки покупця залежить успіх товару. Тому можна сказати, що якість товару є вирішальним чинником конкурентоспроможності продукції підприємств АПК. При формуванні якості продукції необхідно, в першу чергу, приділити увагу тим властивостям товару, що цікавлять покупців [11, с. 33].

На якість продукції впливають ряд чинників, що залежать та що не залежать від впливу на них людини. Так, на якість продукції землеробства впливає велика кількість факторів, які не піддаються регулюванню (сонячна радіація, температура, опади тощо) і залежать від людей (сорти, агротехніка, система захисту рослин від хвороб і шкідників, регулятори росту). Останні фактори і повинні бути об'єктом гнучкого регулювання якості продукції і підвищення її конкурентоспроможності [6, с. 56].

Відповідність агропромислової продукції міжнародним та вітчизняним стандартам стає стратегічним напрямом економіко-еколого-соціального розвитку агропромислового виробництва. Як відзначає Т. П. Паламарчук, враховуючи наявний потенціал Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, держава шляхом розробки і впровадження стандартизаційної програми, повинна здійснювати стандартизацію вітчизняної аграрної продукції, що дозволить вимагати від ЄС відміни квот і тарифів на ввіз сільськогосподарської продукції [12, с. 125].

Четвертий напрям. Розвиток процесів комбінування, спеціалізації, концентрації, кооперування в організації безвідходного агропромислового виробництва.

Організація безвідходного виробництва є новим самостійним фактором розвитку і розміщення виробничих сил. Це зумовлює необхідність відмови від звичних стереотипів господарювання, вибору тактики і стратегії в сировинному забезпеченні матеріального виробництва, реалізації відповідних форм його організації. Останнє є одним із найважливіших елементів у комплексі заходів, що забезпечують створення безвідходних виробничих структур. Безвідходне виробництво буде ефективним тоді, коли процеси переробки сировини, утворення відходів та утилізації поєднуються у єдине ціле [13, с. 62-63]. Всі форми організації безвідходного агропромислового виробництва тісно взаємопов'язані між собою, взаємодоповнюють та взаємозабезпечують одна одну.

Основною формою організації безвідходного виробництва є комбінування. Комплексне використання сировини і відходів завжди передбачає різноманітні форми комбінування виробництва. Стосовно природних ресурсів таке комбінування спрямоване на їх економне використання, глибоку переробку, з однієї сторони, і необхідність захисту навколишнього середовища шляхом утилізації відходів – з іншого [14, с. 134].

У сфері АПК широко реалізуються принципи безвідходного виробництва на основі комбінування. Найбільш сприятливо для цього умови в галузях переробної промисловості, в якій склалися об'єктивно необхідні передумови: великі масиви відходів, високий рівень концентрації виробництва, розвиток науки та техніки.

Ефективне використання зростаючої маси відходів АПК можливе не тільки в результаті процесів комбінування в середній галузевій, але й спеціалізації. Комбінування не завжди є економічно доцільним внаслідок несумісності технологічних процесів утворення та переробки відходів виробництва. При незначних обсягах відхо-

дів виробництва їх утилізація на місці утворення, як правило неефективна навіть за наявності технічних можливостей. Однак відмова від утилізації малотоннажних відходів виробництва означає втрату матеріальних ресурсів, з одного боку, і забруднення навколишнього середовища з іншого. У таких випадках економічно вигідним є розвиток процесів спеціалізації [13, с. 73].

У становленні та розвитку безвідходної технології велику роль грає кооперування одних виробництв з іншими, нерідко зовсім іншого профілю, з метою утилізації відходів або напівпродуктів однієї галузі як вихідної сировини або допоміжного матеріалу в іншій. Кооперування підприємств різного профілю, при якому відходи одного підприємства (або галузі) стають вихідною або допоміжною сировиною іншого підприємства (або галузі), утворюючи взаємно пов'язану систему матеріальних потоків, є ефективним засобом перетворення відходів в "незавершене виробництво", принаймні в масштабі галузі, або країни, або її регіону [15, с. 56]. Найбільш придатні можливості для кооперування різних виробництв складаються в умовах територіально-виробничих комплексів.

П'ятий напрям. Інвестування коштів у науково-технічні дослідження, розробки безвідходних технологій, в персонал і устаткування з метою поліпшення виробничих можливостей підприємств. Необхідним є створення сприятливого клімату для іноземних інвесторів.

До однієї з основних проблем, з якими стикається суб'єкт господарської діяльності агропромислового комплексу, є нестача фінансових ресурсів. Державна підтримка не вирішує цієї проблеми повністю. Саме залучення як вітчизняних, так і іноземних інвестицій може її вирішити [11, с. 30]. Зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу є однією із загроз національній безпеці України. Тому в Законі України "Про основи національної безпеки України" від 2003 р. [16] одним із основних напрямів державної політики з питань національної безпеки України в економічній сфері проголошено прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв.

В сучасних умовах економічного розвитку активізація інвестиційних процесів є однією з головних ознак стійкого, поступового і якісного економічного розвитку безвідходних виробництв в АПК.

Шостий напрям. Надбання та управління знаннями, що має велике значення для проведення інновацій і забезпечення стійкого зростання безвідходних агропромислових виробництв. Як влучно вказує Л. І. Михайлова, посилення глобалізаційних процесів у світі та формування інформаційної економіки беззаперечно доводить, що основним фактором економічного зростання суспільства, окремого регіону чи галузі виступають знання – людський капітал як їх основний носій [17, с. 220].

Чималу роль при розробці та впровадженні безвідходних технологічних процесів має підготовка та направленість спеціалістів-технологів, так як тільки висококваліфіковані кадри можуть і повинні створити екологічно нешкідливі, безвідходні технологічні процеси та виробництва. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває направленість екологічної підготовки та перепідготовки випускників технічних спеціальностей. У Декларації про маловідходну та безвідходну технології і використання відходів" рекомендується "Включення концепції маловідходної та безвідходної технології та використання відходів в програми навчання на всіх рівнях". Усі випускники

технічних вузів повинні бути усестороннє підготовлені, у тому числі психологічно, до того, що поставлені перед ними задачі з виробництва тієї чи іншої продукції повинні вирішуватися лише з урахуванням збереження здорового навколишнього середовища, що сучасне виробництво не може супроводжуватися шкідливими викидами у навколишнє природне середовище, тобто воно має бути безвідходним [18, с. 29].

Праця стає більш творчою, вимагає високої кваліфікації, прийняття швидких і нестандартних рішень. Тому так важливо навчати персонал, що є цінним ресурсом. Знання можуть бути особистими, що набуваються кожним окремих співробітником підприємства при навчанні, підвищенні кваліфікації й т.д. та організаційними, що формується на основі накопичення особистих знань, аналізу інформації, отриманої від споживачів, партнерів тощо.

Дотримуючись сучасних тенденцій розвитку сфери АПК, слід змінювати й стиль керівництва. Система керівництва є важливим елементом діяльності будь-якого підприємства, адже саме вона визначає ефективність виробництва. Кожне підприємство відповідно до ринкових умов функціонує, використовуючи ті чи інші інструменти керівництва, які дають змогу найкращим чином управляти процесом розвитку інноваційної діяльності, а оптимальне їх поєднання принесе найбільшу користь діяльності будь-якого підприємства [19, с. 71].

Особливе значення професіоналізації управлінської діяльності надає Е. А. Кузнецов, розглядаючи її як необхідну складову пошуку механізмів якісної сучасної підготовки управлінських кадрів усіх рівнів структурного і функціонального напрямку. Управлінський ресурс у процесі постійної інноваційної трансформації соціально-економічних систем, на думку Е. А. Кузнецова, є більш витратним і потребує ефективних форм відтворення. Якісну професійну підготовку управлінських кадрів, котрі повинні забезпечувати соціально-значимий результат ефективного розвитку українського суспільства, слід визначити як національний пріоритет державної політики [20, с. 4].

Сьомий напрям. Формування ефективних взаємовідносин у системі держава-бізнес, цілями яких мають бути як забезпечення продовольчої безпеки, нарощування експортного потенціалу, наповнення державного бюджету країни, збереження та створення нових робочих місць, так і впровадження підприємницьких ініціатив аграріїв [21].

Основними формами взаємодії держави та бізнесу, які тією чи іншою мірою використовуються сьогодні в аграрній сфері України, й мають важливе значення для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів безвідходного агропромислового виробництва, є:

1) державно-приватне партнерство.

Використання державно-приватного партнерства, що має на увазі під собою співпрацю для реалізації загальної мети при об'єднанні ресурсів із метою збільшення вигід від використання відповідних компетенцій і сильних сторін державного і приватного секторів [22, с. 26].

У складній системі "природа – держава – суспільство (людина)", необхідне удосконалення функцій управління та засобів реалізації які передбачали б наявність не лише централізованої адміністративної дії держави, але і формування адекватних ринкових умов для виникнення, розвитку і підтримки процесів саморегуляції і свідомої соціально-екологічної відповідальності [23, с. 169]. Використання механізму державно-приватного партнерства супроводжується гармонізацією інтересів держави, суспільства та бізнесу; професіоналізмом реалізації проектів; зниженням рівня корумпованості [24, с. 46].

Світова практика засвідчує, що в агропромисловому комплексі ефективно функціонують різні за розмірами і формами власності види підприємств – малі, середні і великі, засновані на повній власності на землю й оренді; родинні ферми, сільськогосподарські кооперативи і корпорації [25]. В Україні економічна та соціальна диференціація товаровиробників призвела до формування двополусної структури аграрного сектору, де паралельно співіснують потужні аграрно-промислові формування та дрібні сільгоспідприємства і сімейні господарства. За цих умов малі форми агробізнесу не здатні конкурувати з великими інтегрованими агрокомплексами за рівнем виробничих витрат, фінансовим, інформаційним та маркетинговим забезпеченням [22, с. 26]. Водночас досвід розвитку безвідходного виробництва свідчить про ефективність його впровадження у малих, середніх та сімейних фермерських господарствах. Тому одним із факторів ефективного розвитку безвідходного виробництва в АПК є дієве партнерство державних і місцевих органів влади з представниками приватного сектору.

Механізм співробітництва між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, приватним сектором у вигляді державно-приватного партнерства дозволяє забезпечувати узгодження та врахування взаємних інтересів держави і бізнесу в реалізації спільних інноваційно-інвестиційних проектів, цільових галузевих програм тощо. Для держави основними перевагами такого партнерства є активізація інвестиційної діяльності, ефективне управління майном, підвищення ефективності ринкової інфраструктури, стимулювання підприємницької діяльності. Для приватного бізнесу переваги, насамперед, полягають у доступі до ресурсів, використанні яких раніше було неможливим, спрощенні дозвільних процедур, розширенні можливості отримання кредитів на пільгових умовах під державні гарантії [21].

Відповідно до Закону України "Про державно-приватне партнерство" [26] сферами застосування державно-приватного партнерства, які стосуються АПК, можуть бути реалізація проектів щодо забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем, а також з будівництва та/або експлуатації морських і річкових портів та їх інфраструктури.

Реалізація проектів державно-приватного партнерства в частині забезпечення функціонування та розвитку зрошувальних та осушувальних (меліоративних) систем має ключове значення у розвитку сільського господарства для окремих регіонів країни, де через несприятливі природно-кліматичні умови ефективно функціонуючі меліоративні системи є вирішальною умовою стабільного і гарантованого виробництва сільськогосподарської продукції. Загальна площа меліоративних систем в Україні становить близько 5,75 млн. га (майже 14 % загальної площі сільгоспугідь), з яких 2,45 млн. га побудовано на зрошувальних землях та 3,3 – на осушених землях. На жаль, проекти державно-приватного партнерства в частині забезпечення функціонування та розвитку меліоративних систем поки що не є поширеними [21].

2) Співпраця з розвитку аграрних кластерів і технопарків.

Однією з перспективних форм взаємодії держави та бізнесу в аграрній сфері є співпраця з розвитку аграрних кластерів, за якої для підприємців на основі спеціалізації та концентрації виробництва, залучення інноваційних розробок науково-дослідних установ, формування замкнених циклів виробництва забезпечується підвищення конкурентоспроможності і прибутковості продукції, а на державному рівні за рахунок облаштування сільських територій із сучасною агросервісною, агропромис-

ловою, житловою та культурними зонами (у вигляді агромістечок) досягається стабільний соціально-економічний розвиток регіону [27, с. 57].

У контексті розвитку безвідходного агропромислового виробництва перспективними напрямками розвитку кластерів в аграрній сфері є органічне виробництво, вузькоспеціалізоване виробництво певного виду продукції, інноваційна діяльність.

Одним із напрямів співпраці держави та агробізнесу є технопарки як організаційно-економічна форма державно-приватної підтримки інноваційного бізнесу. Переваги агротехнопарків полягають у тому, що вони дозволяють здійснювати апробацію й адаптацію наукових розробок відповідно до зональних умов та вимог сільськогосподарського виробництва, оскільки до їхньої діяльності можуть бути залучені регіональні науково-дослідні інститути, місцеві агроуніверситети, консультативні, науково-виробничі структури, а також редакції відповідних галузевих журналів, фермерські навчальні пункти тощо.

Особливого значення розвиток агротехнопарків має для галузі рослинництва, оскільки постійне оновлення сортового складу районуваних сільгоспкультур та наявність широкої мережі селекційних станцій, де можна здійснювати їх апробацію, дозволять досягти стабільно високих показників урожайності, тоді як галузь тваринництва не так вимоглива до природно-кліматичних умов, тому наукові дослідження та їх апробацію доцільно здійснювати в існуючих науково-дослідних установах [21].

3) *Взаємодія державних та місцевих органів влади із саморегульованими організаціями.*

Наявність організованих об'єднань в агропродовольчій сфері, а також налагоджені взаємовигідні стабільні відносини між виробниками сільськогосподарської сировини та її подальшими споживачами в масштабах галузей та агропродуктових підсекторів підвищує координованість та успішність функціонування АПК.

Саморегульовані організації в агропродовольчій сфері мають виступати, з одного боку, як агенти сільгоспвиробників, що надають їм послуги з представництва інтересів перед державою, а також інфраструктурні й маркетингові послуги з просування сільгосппродукції на ринок, з іншого боку, як агенти держави, яким передається частина управлінських повноважень до реалізації державної аграрної політики [28, с. 23].

Висновки та дискусія. Одним із пріоритетних напрямів розвитку агропромислової політики України є підвищення конкурентоспроможності як рушійної сили розвитку господарюючих суб'єктів АПК. Конкурентоспроможність суб'єктів безвідходного виробництва в АПК та товарів, отриманих в результаті такого виробництва є складними багатоаспектними поняттями, що означають здатність товаровиробника та товару зайняти і утримати позицію на конкретному ринку (вітчизняному/міжнародному) у певний період при конкуренції з іншими товарами аналогічного призначення та їх виробниками.

Посилити конкурентоспроможність суб'єктів господарювання безвідходного агропромислового виробництва можливо завдяки реалізації сукупності напрямів: системного державного управління сфери безвідходного агропромислового виробництва; впровадження передових ресурсозберігаючих, екологічно чистих технологій безвідходного виробництва та досягнень НТР, підвищення якості конструкторських розробок і модернізації виробничих процесів; поліпшення якості агропромислової продукції та її відповідності міжнародним та вітчизняним стандартам; розвитку процесів комбінування, спеціалізації, концентрації, кооперування в організації безвідходного агропромислового виробництва; інвестування коштів в нау-

ково-технічні дослідження, розробки безвідходних технологій, в персонал і устаткування; створення сприятливого клімату для іноземних інвесторів; формування ефективних взаємовідносин у системі держава-бізнес; надбання та управління знаннями.

Досягнення мети зміцнення індустріальної основи агропромислового комплексу, розвитку виробничого і науково-технічного потенціалу країни, зміцнення матеріального становища і умов життя працівників галузі, збереження продовольчої безпеки держави потребує подальших наукових доробок, зокрема щодо системи чинників, що визначають конкурентоспроможність безвідходного агропромислового виробництва: рентабельності, характеру інноваційної діяльності, рівня продуктивності праці, ефективності стратегічного планування, здатності до адаптації тощо.

Список використаних джерел:

1. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations / A. Smith. — Oxford: Clarendon Press, 1979.
2. Кириленко І.Г. Деякі аспекти державної аграрної політики в Україні в умовах світової фінансової кризи / І.Г. Кириленко, В.В. Дем'янчук, Б.В. Андрющенко // Економіка АПК. — К., 2008. — № 11. — С. 4–9.
3. Узунова Н.С. Модернізаційні напрями державного регулювання розвитку агропромислового виробництва України / Н.С. Узунова. // Ефективна економіка. — 2013. — № 1. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_1_56.
4. Мазнев Г.Є. Економічна ефективність інноваційних техніко-технологічних рішень в аграрному виробництві / Г.Є. Мазнев // Економіка АПК. — 2011. — № 6. — С. 118–127.
5. Мазуренко О.В. Управління конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання в галузі свинарства / О.В. Мазуренко // Економіка АПК. — 2017. — № 3. — С. 71–76.
6. Кандиба А.М. Зовнішньоекономічна діяльність в агропромисловому комплексі / А.М. Кандиба. — К.: Урожай, 1984. — 208 с.
7. Бидик А.Г. Підвищення конкурентоспроможності виробництва в АПК: дис. канд. екон. наук: 08.07.02 / А.Г. Бидик. — Тернопіль, 2004. — 236 с.
8. Вандяк Н.П. Конкурентоспроможність продукції цукробурякового виробництва і стратегія її підвищення: дис. канд. екон. наук: 08.07.02 / Н.П. Вандяк. — Х., 2004. — 201 с.
9. Ващук В.Ф. Механізм формування конкурентоспроможності галузей агропромислового комплексу на зовнішньому і внутрішньому ринках: дис. канд. екон. наук: 08.07.02 / В.Ф. Ващук. — К., 2005. — 192 с.
10. Андрейченко А.В. Агропромислове виробництво та охорона навколишнього природного середовища: пошук балансу / А.В. Андрейченко // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Економіка". — 2017. — № 7 (35). — С. 4–7. DOI: 10.25264/2311-5149-2017-7(35)-4-7.
11. Скрипиченко Ю.І. Система чинників конкурентоспроможності підприємства АПК / Ю.І. Скрипиченко // Агро Світ. — 2011. — № 4. — С. 28–33.
12. Паламарчук Т.П. Механізми розвитку державного управління аграрним сектором економіки України в умовах впровадження європейських стандартів дис. канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 "Механізми держ. упр." / Т.П. Паламарчук. — Київ, 2016. — 192 с.
13. Склянкин Ю.В. Економіка безотходного производства / Ю.В. Склянкин. — Киев: Техника, 1989. — 168 с.
14. Лебединский Ю. П. Ресурсосбережения и экология / Ю.П. Лебединский, Ю. Склянкин, П.И. Попов. — К.: Изд. Политической лит., 1990. — 223 с.
15. Громов Б.В. Охрана природы и воспроизводство природных ресурсов / Г.Б. Громов, В.А. Зайцев, Б. Н. Ласкорин и др. / Итоги науки и техники. Серия "Охрана природы и воспроизводство природных ресурсов". — Т. 11: Безотходное промышленное производство. Организация безотходных производств. — М.: ВИНТИ, 1983. — 212 с.
16. Закон України "Про основи національної безпеки України" від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
17. Михайлова Л.І. Сучасні проблеми та перспективи кадрового забезпечення ЗЕД в аграрному секторі економіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/3019>.
18. Громов Г.Б. Охрана природы и воспроизводство природных ресурсов / Г.Б. Громов, В.А. Зайцев, Б. Н. Ласкорин и др. / Итоги науки и техники. Серия "Охрана природы и воспроизводство природных ресурсов". — Т. 9: Безотходное промышленное производство: основные принципы безотходных производств. — М.: ВИНТИ, 1981. — 217 с.
19. Кузьмін О. Методи впливу як ефективний інструмент керівної інноваційної діяльності / О. Кузьмін, Н. Колінок // Вісник Тернопільського національного економічного університету. — 2013. — Вип. 2. — С. 71–80.
20. Кузнецов Е. А. Методологія професіоналізації управлінської діяльності в Україні: дис. д-р екон. наук: 08.00.03 / Е.А. Кузнецов. — Л., 2015. — 412 с.
21. Форми взаємодії держави та бізнесу в аграрній сфері України: інституційний аспект. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1479/>.

22. Гонта О.І. Особливості формування інтеграційних підприємницьких агропромислових структур в контексті відносин державно-приватного партнерства / О.І. Гонта, І.А. Косач // Науковий вісник Полісся. – 2017. – Вип. 1(1). – С. 25–29.
23. Александров І.О. Формування ринкових складових управління якістю навколишнього середовища / І.О. Александров // Економіка: реалії часу. – 2012. – №2(3). – С. 169–173.
24. Губанова Е.Р. Диверсифікація економічних інструментів управління відходами / Е.Р. Губанова // Отходы – вторичные ресурсы: управление, экономика, организация: коллективная монография: в 2 томах. – Сумы: Сумский государственный университет, 2013. – Том 1. – С. 39–62.
25. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Луценко [та ін.]; за ред. П.І. Гайдуцького. – К.: ННЦ, 2005. – 424 с.

26. Закон України "Про державно-приватне партнерство" від 01.07.2010 № 2404-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
27. Кропивко М.Ф. Кластерний підхід до управління сільським розвитком / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 55–58.
28. Кропивко М.Ф. Розвиток самоврядних господарських об'єднань в агропродовольчій сфері / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 21–26.

Received: 20/02/2018

1st Revision: 28/05/18

Accepted: 07/07/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

А. Андрейченко, канд. экон. наук, доц.
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, Одесса, Украина

УСИЛЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СУБЪЕКТОВ БЕЗОТХОДНОГО АГРОПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА

Исследовано проблематику усиления конкурентоспособности субъектов безотходного агропромышленного производства. Определены факторы торможения повышения конкурентоспособности субъектов безотходного производства в АПК Украины. Рассмотрены основные направления усиления конкурентоспособности субъектов безотходного агропромышленного производства на отечественном и мировом рынках.

Ключевые слова: безотходные технологии, безотходное агропромышленное производство, АПК, конкурентоспособность.

A. Andreichenko, PhD in Economics, Associate professor
Odessa I.I. Mechnikov National University, Odessa, Ukraine

STRENGTHENING THE COMPETITIVENESS OF NON-WASTE AGRICULTURAL PRODUCTION SUBJECTS

The problems of strengthening the competitiveness of non-waste agricultural production subjects have been examined. The factors of the inhibition of increase of non-waste production entities' competitiveness in the agro-industrial complex of Ukraine have been determined. The main directions of the strengthening the competitiveness of non-waste agricultural production subjects on the domestic and world markets have been considered.

Keywords: non-waste technologies, non-waste agricultural production, agro-industrial complex, competitiveness.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

- Smith, A., 1979. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Oxford: Clarendon Press.
- Kyrylenko, I.H., Demianchuk, V.V., Andriushchenko, B.V., 2008. Some Aspects of State Agrarian Policy in Ukraine in the Conditions of the World Financial Crisis, *Ekonomika APK*, 11, pp. 4-9 (in Ukr.).
- Uzunova, N.S., 2013. The directions of modernization of the state regulation of the development of agro-industrial production in Ukraine. *Efektivna ekonomika*, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_1_56 (in Ukr.).
- Mazniev, H.Ye., 2011. Economic efficiency of innovative technical and technological decisions in agrarian production, *Ekonomika APK*, 6, pp. 118-127 (in Ukr.).
- Mazurenko, O.V., 2017. Management of competitiveness of business entities in the field of pig breeding, *Ekonomika APK*, 3, pp. 71–76 (in Ukr.).
- Kandyba, A.M., 1984. Foreign economic activity in the agro-industrial complex. Kyiv: Harvest (in Ukr.).
- Bydyk, A.H., 2004. "Rising of production competitiveness in agrarian-industrial complex", Dis. PhD in Economics: 08.07.02. Ternopil Academy of National Economy. Ternopil, 236 p. (in Ukr.).
- Vandiak, N.P., 2004. "Competitiveness of products of sugarbeet production and strategy of its rise", Dis. PhD in Economics: 08.07.02. Kharkiv national agrarian university of V.V. Docouchaeva. Kharkiv, 201 p. (in Ukr.).
- Vashchuk, V.F., 2005. "The mechanism of formation of competitive ability of agro-industrial branches on the foreign and domestic markets", Dis. PhD in Economics: 08.07.02. State organization "Institute for economics and forecasting, Ukrainian NAS". Kyiv, 192 p. (in Ukr.).
- Andreichenko, A.V., 2017. Agricultural production and environment protection: finding a balance, *Scientific Notes of Ostroh Academy National University, "Economics" series*, 7 (35), pp. 4-7 (in Ukr.). DOI: 10.25264/2311-5149-2017-7(35)-4-7.
- Skrynychenko, Yu.I., 2011. The System of Competitiveness Factors of the Agro-industrial Complex, *Ahro Svit*, 4, pp. 28-33 (in Ukr.).
- Palamarchuk, T.P., 2016. "Mechanisms of development of state management of agrarian sector of economy of Ukraine in conditions of implementation of European standards", Dis. PhD in Public Administration; 25.00.02. National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, 192 p.
- Skliankin, Iu.V., 1989. Economics of non-waste production. Kyiv: Technique (in Russ.).
- Lebedinskii, Yu.P., 1990. Resource saving and ecology. Kyiv: Izd. Politicheskoi lit. (in Russ.).
- Gromov, G.B., Zaitsev, V.A., Laskorin, B.N. et al., 1983. The results of science and technology. Series "Protection of nature and reproduction of natural resources." V. 11: Wasteless industrial production. Organization of non-waste production. Moscow: VINITI, 212 p. (in Russ.).
- Verkhovna Rada Ukrainy, 2003. № 964-IV About fundamentals of national security of Ukraine. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (in Ukr.).
- Mikhailova, L.I., 2015. Modern problems and perspectives of personnel supply of foreign economic activity in the agrarian sector of the economy. Retrieved from <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/3019> (in Ukr.).
- Gromov, G.B., Zaitsev, V.A., Laskorin, B.N. et al., 1981. The results of science and technology. Series "Protection of nature and reproduction of natural resources." V. 9: Wasteless industrial production: the basic principles of non-waste production. Moscow: VINITI, 217 p. (in Russ.).
- Kuzmin, O.Ye, Kolinko N.O., 2013. Methods of influence as an effective tool for managing innovative activity, *Visnyk of Ternopil National Economic University*, 2, pp. 71-80 (in Ukr.).
- Kuznietsov, E.A., 2015. "Methodology of managerial activity's professionalization in Ukraine", Dis. for the Doctor Degree in Economics: 08.00.03. Lviv Academy of Commerce, Lviv, 412 p. (in Ukr.).
- Forms of interaction between the state and business in the agrarian sector of Ukraine: the institutional aspect. Analytical note. Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/1479> (in Ukr.).
- Honta, O.I., Kosach I.A., 2017. Peculiarities of the formation of integration of entrepreneurial agro-industrial structures in the context of public-private partnership relations. *Naukovyi visnyk Polissia*, 1 (1), pp. 25-29 (in Ukr.).
- Aleksandrov, I.O., 2012. Formation of market components of environmental quality management, *Economics: realities of time*, 2 (3), pp. 169-173 (in Ukr.).
- Gubanova, E.G., 2013. Diversification of Economic Tools for Waste Management. Waste – Secondary Resources: Management, Economics, Organization: Collective Monograph: in 2 volumes. Sumy: Sumy State University, Vol. 1, pp. 39-62 (in Ukr.).
- Haidutskyi, P.I., Sabluk, P.T., Lutsenko, Yu.O. et al., 2005. In Haidutskoho, P.I. (Ed.). *Agrarian Reform in Ukraine*. Kyiv: NNTs (in Ukr.).
- Verkhovna Rada Ukrainy, 2010. № 2404-VI. About public-private partnership. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (in Ukr.).
- Kropyvko, M.F., 2008. Cluster approach to rural development management, *Ekonomika APK*, 5, pp. 55-58. (in Ukr.).
- Kropyvko, M.F., 2009. Development of self-governing economic associations in the agro-food sector, *Ekonomika APK*, 9, pp. 21-26. (in Ukr.).